

Déu Nostre Senyor. Aquesta aportació és d'una gran finor, tant en el coneixement de la llengua llatina, com en la història de la litúrgia.

Cristina Godoy

Francisco DE VITORIA, *De lege, Über das Gesetz*. Herausgegeben, eingeleitet und ins Deutsche übersetzt von Joachim Stüben. Mit einer Einleitung von Norbert Brieskorn (Politische Philosophie und Rechtstheorie des Mittelalters und der Neuzeit, Texte, 1), Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann Holzboog, 2010, 260 pp.

El comentari de Francisco de Vitoria, teòleg dominicà de l'Escola de Salamanca, a les qüestions 90-108 de la *Summa Theologiae* de Tomàs d'Aquino, és el primer volum de la sèrie dedicada a l'edició de texts d'una nova col·lecció de filosofia política i teoria del dret de l'època medieval i moderna. A més d'aquesta sèrie de texts, una segona sèrie és dedicada a estudis. Els editors de la col·lecció són els professors Alexander Fidora, Heinz-Gerard Justenhoven, Matthias Lutz-Bachmann i Andreas Niederberger, tots ells especialistes en l'àmbit històric o temàtic de la col·lecció. Formen el consell editorial de la col·lecció destacats filòsofs, com Francisco Bertelloni, Ruedi Imbach o Martha Nussbaum, entre altres.

Francisco de Vitoria va néixer entre els anys 1483 i 1493, segurament a Burgos, i va morir en 1546 a Salamanca. L'any 1505 professà en l'Orde de Predicadors i estudià a Burgos i a Saint Jacques, París, ciutat en la qual es va familiaritzar amb l'Escolàstica de l'època i amb els corrents humanistes. Retornat a Castella, fou professor primer a Valladolid (1523-1526) i després a Salamanca, on regentà fins a la seva mort la càtedra de *prima de theologia* (1526-1546). Les obres de Francisco de Vitoria foren redactades en el context de la seva docència universitària; majoritàriament són comentaris sobre l'obra tomista. Destaquen les *Relectiones theologicae*, les *Relectiones de Indis recenter inventis*, la *Relectio de potestate civili* i l'obra objecte d'aquestes pàgines, el comentari sobre les qüestions 90-108, de la *Summa Theologiae* [= STh], I/II, és a dir, el *De lege*. L'originalitat de Francisco de Vitoria consisteix, precisament, en el fet que, des d'una perspectiva tomista, tracta de qüestions llavors molt actuals i radicalment noves, com per exemple els problemes jurídics, ètics i filosòfics derivats de l'anomenada conquesta espanyola d'Amèrica. De Vitoria ha estat considerat com un dels pares del dret modern de gentes i del dret internacional. Juntament amb Bartolomé de las Casas fou un defensor dels drets dels indis.

Francisco de Vitoria va comentar la *Prima secundae* de la *Summa Theologiae* de Tomàs d'Aquino el curs 1533-1534. Va dedicar dinou lliçons, de la 121 a la 139, al tractat *De lege*. El comentari és en llatí, però, de tant en tant, apareixen alguns mots en castellà, especialment d'institucions (per exemple, p. 106: «Consejo»,

«Chancillería», «corregimiento»; p. 174: «mayorazgos»). Del text s'ha conservat una *reportatio*, redactada de vegades en tercera persona (l'estudiant que escriu sobre la lliçó de De Vitoria); altres vegades, en primera persona (*ego* que s'identifica amb De Vitoria).

El llibre que ressenyem és format per un resum en alemany (p. vii), anglès (p. viii) i castellà (p. ix), l'índex general (p. x-xi), un índex en llatí i alemany (p. xii-xxi) dels continguts de les qüestions tractades per De Vitoria, una introducció de Norbert Brieskorn (p. xxiii-xxxiii), unes observacions preliminars del traductor, Joachim Stüben (p. xxv-lix), el text llatí del comentari de Francisco de Vitoria al tractat sobre la llei de Tomàs d'Aquino (*Summa Theologiae*, I-II, qq. 90-108) amb la traducció a l'alemany (p. 1-194). Completa l'edició un annex d'abreviatures (p. 195-201), un aparat de variants textuais (p. 201-201), un altre de notes (p. 202-227), les referències bíbliques (p. 228-229) i d'autors (p. 230-234), la bibliografia utilitzada (p. 234-245) i una taula dels conceptes i noms de persona més significatius (p. 245-260). El text llatí editat i pres com a base de la traducció castellana és el següent: Francisco de Vitoria, *Comentario al tratado de la ley (I-II. qq. 90-108). Fragmentos de elecciones, Dictámenes sobre cambios*. Edición preparada por Vicente Beltrán de Heredia, Madrid: Instituto Francisco de Vitoria 1952.

Les dinou lliçons que formen el comentari de les qüestions 90-108 de la II/II de la *Summa Theologiae* de Tomàs tracten principalment de l'essència, diversitat i efectes de la llei, dels diversos tipus de llei: eterna, natural i humana; de la potestat de la llei humana, del canvi de la llei, de la llei de l'Antic Testament, de la llei del Nou Testament. Francisco de Vitoria demostra un gran coneixement del pensament anterior i contemporani. En l'obra, sovint exposa —i discuteix— les opinions, entre altres, d'Aristòtil, Agustí d'Hipona, Tomàs d'Aquino, Duns Escot, Tomàs de Vio, Luter i els corrents reformistes, conciliadores, o la filosofia voluntarista i nominalista franciscana.

Del comentari del *De lege*, de De Vitoria, em sembla que cal destacar tres elements. En primer lloc, el rebuig radical de les tendències teocràtiques i sacralitzadores de la moral que dominaven en les universitats espanyoles durant la primera meitat del segle XVI. En segon lloc, els seus comentaris mai no són antijueus o despectius amb el poble o la fe religiosa jueva. En tercer lloc, puntualment i d'una manera accidental, apareixen alguns temes —que en les *Relecciones de Indis* són tractats explícitament i sistemàtica—, com la igualtat de tots els homes, llur racionalitat i capacitat universals per a organitzar-se políticament i socialment.

Francisco de Vitoria va crear escola a Salamanca; el seu mestratge es deixa sentir en autors com Luis de Molina o Francisco Suárez. Potser pel fet que els teòlegs espanyols varen exercir una més que notable influència en el concili de Trento, el reconeixement dels autors de l'escola de Salamanca en general i de De Vitoria en particular arribà més aviat tard en els països de tradició protestant.

El llibre que presentem és una mostra més d'aquest més que merescut reconeixement. Creiem que té tota la raó del món N. Brieskorn quan afirma (*Einleitung*, p. XXIV):

Mit vorliegender Ausgabe erscheint zum ersten Mal die deutsche Übersetzung einer Mitschrift jener Vorlesungen des Vitoria, in denen er STh I-II, q. 90-108, den sogenannten Lex- oder Gesetzstraktat oder *De lege*, ausgelegt und weitergedacht hat [...] Wer sich für Vitorias Behandlung seiner Zeitsfragen anhand der *Summa theologiae* des Thomas interessiert, hat nun dank Herrn Stübens Arbeit mit der zweisprachigen Ausgabe ein lang vermisstes und bald unentbehrliches Mittel an der Hand.

Jaume Mensa i Valls

Vicent FERRER, *Quaestio de unitate universalis*. מאמר נכבד בכלל (*Ma'amar nikhbad ba-kolel*). Text llatí i versió hebrea medieval amb traduccions catalana i anglesa. Edició a cura d'Alexander FIDORA i Mauro ZONTA, en col·laboració amb Josep BATALLA i Robert D. HUGUES (*Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae* 1), Santa Coloma de Queralt: Universitat Autònoma de Barcelona – Obrador Edèndum – Universitat Rovira i Virgili 2010, 368 pp.

El passat medieval dels Països Catalans és ric, ple, exuberant. I l'àmbit intel·lectual o més concretament filosòfic no n'és cap excepció. Cada cop és més valorada arreu del món l'aportació de Ramon Llull i la d'Arnau de Vilanova a la cultura europea de la seva època. L'escola escotista de Barcelona, de Pere Tomàs, d'Antoni Andreu o de Guillem Rubió; els dominics i tomistes Nicolau Eimeric i Vicent Ferrer, o el franciscà Francesc Eiximenis i Ramon Sibiuda són també exemples d'intel·lectuals de casa nostra de primer nivell. Durant el segle xx Catalunya ha fet esforços considerables per recuperar la seva història medieval (artística, documental, literària), però, tret d'excepcions més o menys significatives, «el treball d'editar la producció filosòfica medieval catalana resta per fer» (p. 10). La col·lecció que s'enceta i es presenta amb aquest volum, la *Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae*, «es proposa, doncs, divulgar aquest patrimoni desconegut» (p. 10), i amb aquest objectiu té la ferma intenció de publicar «les obres més representatives de l'activitat intel·lectual desenvolupada en els països de parla catalana al llarg de l'edat mitjana tardana» (p. 10), en la llengua llatina original, acompanyada de les traduccions catalana i anglesa. Els editors, certament, no exclouen l'edició de textos redactats originàriament o conservats en altres llengües, especialment en hebreu. És una empresa necessària, perquè no podem conèixer bé la nostra història medieval, l'art, la literatura, etc. sense aquests textos filosòfics; història que dignifica Catalunya i que la dona a conèi-